

**АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА
З ПИТАНЬ ПОРІВНЯЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО
ДОГЛЯДУ ЗА ПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ З ОБМЕЖЕНИМИ
МОЖЛИВОСТЯМИ ТА ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ***

Анотація. В аналітичній записці надано аналіз законодавства Латвії, Литви, Естонії, Польщі, Великої Британії щодо функціонування системи інституційного догляду за повнолітніми особами з обмеженими можливостями та особами похилого віку.

Ключові слова: повнолітні особи з обмеженими можливостями, особи похилого віку, інвалідність, передбачувана інвалідність, соціальні послуги, соціальний захист, соціальна служба, муніципалітет, орган місцевого самоврядування, основні потреби, підтримуване проживання.

ЗМІСТ

Вступна частина.....4

Основна частина

***Функціонування системи інституційного догляду
за повнолітніми особами з обмеженими можливостями
та особами похилого віку в державах-членах ЄС.....4***

Досвід Великої Британії.....20

Висновки.....23

Вступна частина.

Захист прав осіб похилого віку та осіб з обмеженими можливостями в різних сферах правовідносин визначений низкою міжнародно-правових актів, зокрема програмними документами Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці тощо.

В Європейському Союзі одним з основоположних актів у сфері захисту прав людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями є Хартія основних прав Європейського Союзу¹, відповідно до якої визнаються і поважаються права людей похилого віку на гідне й незалежне життя та участь у соціальному і культурному житті (стаття 25); права осіб з обмеженими можливостями користуватися заходами, спрямованими на забезпечення їхньої незалежності, соціальної і професійної інтеграції та участі в житті суспільства (стаття 26).

На сайті Європейської Комісії розміщена інформація щодо національних систем соціального забезпечення в державах-членах² та захист прав людей похилого віку³.

У контексті євроінтеграційного спрямування України і відкриття кластерів переговорного процесу, на нашу думку, актуальним постає питання удосконалення національного законодавства у згаданій сфері з урахуванням досвіду іноземних держав.

Основна частина.

Функціонування системи інституційного догляду за повнолітніми особами з обмеженими можливостями та особами похилого віку в державах-членах ЄС.

У *Латвії* відповідно до статті 109 Конституції кожен має право на соціальне забезпечення у випадку старості, інвалідності, безробіття та в інших випадках, передбачених законом⁴.

Варто зазначити, що в Латвії щороку збільшується чисельність повнолітніх осіб з інвалідністю і осіб похилого віку, які потребують домашнього догляду.

Згідно з даними Державної медичної експертної комісії з питань здоров'я та працездатності, у листопаді 2021 року статус інвалідності було встановлено 201 785 особам, або приблизно 10,66 % від загальної кількості населення⁵.

¹ CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION (2000/C 364/01). URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm

² Employment, Social Affairs and Inclusion. *Website of European Commission*. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/moving-working-europe/eu-social-security-coordination/your-rights-country-country_en?prefLang=lt

³ The rights of the elderly. *Website of European Commission* URL: https://commission.europa.eu/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-fundamental-rights-eu/know-your-rights/equality/rights-elderly_en#know-your-rights

⁴ Latvijas Republikas Satversme : Latvijas Satversmes Sapulces 1922. gada 15. februāra kopsēdē pieņemtā. URL: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

⁵ Sekmēs pakalpojumu pieejamību cilvēkiem ar invaliditāti. URL: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/347852-sekmes-pakalpojumu-pieejamibu-cilvekiem-ar-invaliditati-2023>

За даними Центрального статистичного управління, на початок 2021 року в Латвії проживало 393,7 тис. пенсіонерів у віці 65 років і старше, а це кожен п'ятий або 20,8 % від загальної кількості населення. 30 років тому, у 1991 році, частка людей похилого віку була майже вдвічі меншою – 11,8 % (314,5 тис. осіб)⁶. Наприклад, у Ризі з 11 тис. осіб, які отримують соціальну послугу – домашній догляд, приблизно половина – пенсіонери, а половина – люди з обмеженими можливостями. Щороку ця кількість збільшується на тисячу. Фахівці стверджують, що доступність домашнього догляду суттєво впливатиме в майбутньому на економічно активних близьких, які також повинні забезпечувати себе і працювати задля отримання пенсії. Окрім того, ті, хто потребує домашнього догляду, здебільшого належать до бідних верств суспільства. І часто люди, які обирають піклування про своїх близьких, змушені полишати ринок праці і вони самі потрапляють у бідність – утворюється своєрідна «спіраль зниження якості життя»⁷.

Функціонування системи інституційного догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами похилого віку регулюється Законом про інвалідність⁸ та Законом про соціальні послуги і соціальну допомогу⁹.

Відповідно до Закону про інвалідність визначено два фізіологічні стани особи, які підпадають під його дію: передбачувана інвалідність та інвалідність.

Передбачувана інвалідність – це функціональні порушення, спричинені хворобою або травмою, які потенційно можуть призвести до інвалідності, якщо особа не проходить лікування або реабілітацію.

Інвалідність – це довготривале або постійне порушення здоров'я дуже тяжкого, середньої тяжкості або помірного ступеня, що впливає на розумові або фізичні здібності особи, її працездатність, здатність до самообслуговування та інтеграцію в суспільство. Критерії, умови та порядок встановлення передбачуваної інвалідності, інвалідності та втрати працездатності визначаються Урядом.

Законом про інвалідність для осіб, зокрема повнолітніх з обмеженими можливостями, надається право на отримання послуги асистента (помічника). Асистент (помічник) – фізична особа, яка підтримує особу з дуже важким або важким функціональним обмеженням у здійсненні поза домом такої діяльності, яку вона не може виконувати самостійно через інвалідність (діставатися до місця навчання, роботи, отримання інших послуг, пересуватися та доглядати за собою в навчальному закладі, місці оплачуваної роботи, перебувати в контакті з іншими фізичними та юридичними особами, а також допомагає особі з інвалідністю по зору здобути базову професійну освіту, середню професійну освіту або вищу освіту).

⁶ Palielinās senioru īpatsvars. URL: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/preses-relizes/8938-seniori-latvija-2021-gada?themeCode=IV>

⁷ Sociālā aprūpe mājās. Kā saņemt, un cik tas maksā. URL: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/318000-sociala-aprupe-majas-ka-sanemt-un-cik-tas-maksa-2020>

⁸ Invaliditātes likums pieņemts 2010.gada 20.maijā. URL: <https://likumi.lv/ta/id/211494-invaliditates-likums>

⁹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums pieņemts 2002.gada 31.oktob. URL: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

Із метою зменшення ризику інвалідності (у разі передбачуваної інвалідності) та наслідків інвалідності зазначені особи залучаються до певних заходів підтримки відповідно до Закону про соціальні послуги і соціальну допомогу (далі – Закон). Із цією метою органи державної влади та місцевого самоврядування здійснюють співпрацю з Національною радою у справах інвалідів, асоціаціями та фондами, що опікуються особами з передбачуваною інвалідністю або особами з інвалідністю, у тому числі з організаціями професійної реабілітації. Законом також передбачено надання соціальної послуги особам похилого віку, які через об'єктивні обставини не можуть обслуговувати себе самостійно.

Варто зазначити, що соціальні послуги надаються лише на основі оцінки індивідуальних потреб і ресурсів особи, яку проводить спеціаліст із соціальної роботи. Такі послуги надаються за місцем проживання особи або якомога ближче до нього, і лише якщо такий обсяг послуг є недостатнім, соціальний догляд і соціальна реабілітація здійснюються в закладі тривалого догляду та соціальної реабілітації. Під час надання соціальних послуг установи забезпечують міжпрофесійну та міжінституційну співпрацю.

Соціальна послуга з догляду – це комплекс заходів, спрямованих на задоволення основних потреб осіб, які мають об'єктивні труднощі із самообслуговуванням у зв'язку з віком або функціональними порушеннями, і включає послуги за місцем проживання особи та в установах соціального догляду. Догляд – це послуги, які надаються вдома для задоволення потреб у самообслуговуванні та догляді осіб, які через об'єктивні обставини не можуть обслуговувати себе. Послуги можуть надаватися у центрі денного перебування – соціальному закладі, що надає послуги соціального догляду та соціальної реабілітації, розвитку соціальних навичок, освіти та забезпечення дозвілля особам із функціональними розладами або соціальними проблемами протягом дня. Особи, які потребують соціальних послуг, можуть їх отримати у груповому будинку (квартирі), в якій особі надається житло, індивідуальна підтримка у вирішенні соціальних проблем, а в разі необхідності – соціальний догляд, або в закладі соціального догляду та соціальної реабілітації, який забезпечує житлом, повним доглядом та соціальною реабілітацією осіб, які за віком або станом здоров'я не можуть самостійно обслуговувати себе.

Соціальні послуги згідно із законодавством можуть надаватися як на безоплатній основі, так і платно. Законом визначені загальні принципи оплати послуг соціального догляду та соціальної реабілітації. Як правило, отримувач соціальних послуг або його представник зобов'язані оплачувати отримані послуги соціального догляду та соціальної реабілітації. Якщо зазначені особи не в змозі оплатити послугу соціального догляду чи соціальної реабілітації, вартість послуги покривається з місцевого бюджету в порядку, визначеному Урядом.

Муніципалітет, на території якого знаходиться заявлене місце проживання особи, забезпечує надання соціальних послуг відповідно до її потреб, визначає порядок їх надання та перелік видів в обсязі, що відповідає річному бюджету муніципалітету.

Із метою забезпечення надання соціальних послуг і соціальної допомоги та адміністрування послуг кожен орган місцевого самоврядування створює муніципальну соціальну службу. Для здійснення професійної оцінки потреб мешканців муніципалітету та надання якісних соціальних послуг і соціальної допомоги кожен орган місцевого самоврядування повинен мати принаймні одного спеціаліста із соціальної роботи на кожну тисячу жителів.

Завданнями муніципальної соціальної служби, зокрема, є надання соціальних послуг або організація їх надання (Рис. 1):

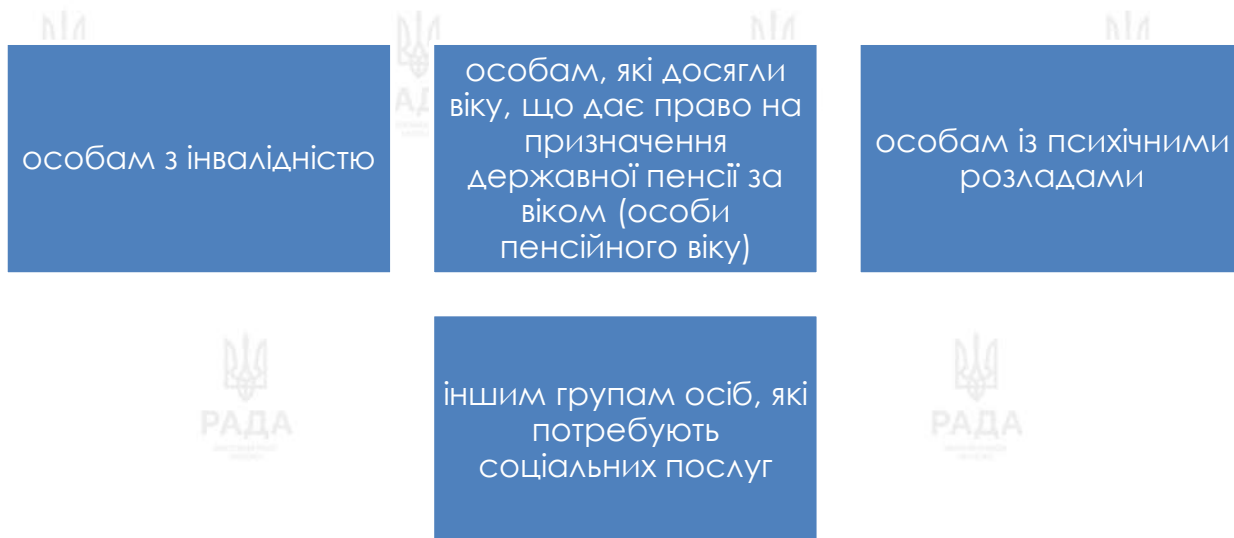

Рис. 1. Отримувачі соціальних послуг.

До обов'язків муніципальної соціальної служби віднесено: надання особі інформації щодо права на отримання соціальних послуг і соціальної допомоги та порядку їх надання; інформації про прийняте рішення або відмову із зазначенням причини відмови, строки та порядок оскарження рішення.

Соціальна служба має право отримувати безоплатно від державних установ, органів місцевого самоврядування, інших установ, фізичних осіб та юридичних осіб, зокрема лікувальних закладів, інформацію, необхідну для надання соціальних послуг і соціальної допомоги та для вирішення інших питань, що належать до компетенції соціальної служби.

Муніципальна соціальна служба оцінює платоспроможність особи на підставі наданої нею інформації про доходи та укладених договорів про утримання. Якщо представник особи також зобов'язаний платити за послугу, він подає інформацію про свої доходи в муніципальну соціальну службу, яка приймає рішення про надання послуги. У разі, якщо особа, яка отримує соціальну послугу, має дохід, така особа зобов'язана щонайменше раз на рік подавати відповідну інформацію до установи, яка приймає рішення про надання послуги. Такий самий обов'язок покладається і на представника особи.

Якщо муніципалітет отримав від фізичних або юридичних осіб інформацію про особу, яка може потребувати соціального догляду, послуг із соціальної реабілітації чи соціальної допомоги, орган місцевого самоврядування

зобов'язаний перевірити отриману інформацію, оцінити потреби особи в соціальних послугах і соціальній допомозі та повідомити цю особу чи її законного представника про права та порядок отримання соціальних послуг і соціальної допомоги.

Відповідно до Закону також надаються державні послуги довгострокового соціального догляду та соціальної реабілітації, які фінансуються з державного бюджету. Такі послуги, зокрема, отримують повнолітні особи з психічними розладами, повнолітні незрячі та особи з тяжкими та дуже тяжкими психічними розладами, які за тяжкістю функціональних розладів та рівнем потреби у догляді потребують обслуговування в закладі соціального догляду та соціальної реабілітації.

Чисельність та кваліфікацію персоналу, який залучається до надання установою послуг довгострокового соціального догляду та соціальної реабілітації, процедури фінансування послуг, що відповідають рівню обслуговування клієнта, визначає Уряд.

Державне нерухоме майно, необхідне для надання послуг державних закладів тривалого соціального догляду та соціальної реабілітації, перебуває у власності Міністерства соціального захисту та оперативному управлінні Державного товариства з обмеженою відповідальністю «Šampētera pams». У разі необхідності, «Šampētera pams» також обирає інших виконавців послуг у порядку, визначеному нормативно-правовими актами, що регулюють публічні закупівлі. При виконанні завдань «Šampētera pams» функціонально підпорядковується Міністерству соціального захисту та забезпечує раціональне використання і контроль виділених коштів державного бюджету.

Як зазначалося, відповідно до законодавства кожний муніципалітет надає соціальні послуги, зокрема й послугу домашнього догляду, яка має кілька рівнів. Правила надання такої послуги в муніципалітетах різняться. Наприклад, у Лієпаї перший рівень догляду становить до чотирьох годин на тиждень, другий – до шести, третій – до 12 годин на тиждень, але в Ризі є чотири рівні догляду, починаючи від догляду вдома двічі на тиждень по кілька годин – і закінчуючи доглядом вдома сім днів на тиждень, один або два рази на день¹⁰.

Види домашньої допомоги різноманітні, зокрема, це допомога у: забезпеченні особистої гігієни; одяганні та роздяганні; підйомі та вставанні з ліжка; зміні постільної білизни та пранні; моніторингу вживання ліків; прибиранні житла; доставці продуктів харчування, медикаментів та інших дрібних товарів; приготуванні їжі та її прийомі; виклику лікаря, супроводі до лікувальних та інших установ. Це входить у базову послугу, але якщо є інші додаткові потреби, такі як миття вікон або полірування паркету, це виконується за додаткову плату.

Як правило, муніципалітети надають базові послуги домашнього догляду особам безкоштовно у випадках, якщо дохід таких осіб не перевищує мінімальної заробітної плати (1038 євро у 2025 році). Також враховується дохід

¹⁰ Kā saņemt un cik izmaksā aprūpe mājās? Ko darīt, ja mājās ir aprūpējams nevarīgs cilvēks? URL: <https://jauns.lv/raksts/zinas/617685-ka-sanemt-un-cik-izmaks-a-prupe-majas-ko-darit-ja-majas-ir-aprupejams-nevarigs-cilveks>

осіб, які проживають разом з отримувачем соціальної послуги в одному домогосподарстві. Залежно від муніципалітету і надавача послуг, вартість погодинної оплати може коливатися від 5 до 20 євро.

У *Литві* щороку зростає потреба в домашньому догляді за особами похилого віку й особами з обмеженими можливостями.

За даними Департаменту статистики, станом на початок 2023 року чисельність осіб похилого віку (кому більше 65 років) становила п'яту частину всього населення країни і порівняно з 2013 роком зросла на 5,4 %¹¹. За прогнозами Євростату, населення продовжить старіти і цілком ймовірно, що до 2050 року на 100 жителів у віці 15–64 років припадатиме 52 людини похилого віку.

Станом на початок 2024 року близько 230 тис. осіб мали інвалідність, що склало близько 8 % від загальної кількості населення країни. Порівняно з 2023 роком кількість людей з інвалідністю зросла приблизно на 2 %¹².

Відповідно до Конституції Литовської Республіки¹³ держава гарантує право громадян на отримання пенсії за віком та по інвалідності, соціальної допомоги у разі безробіття, хвороби, вдовства, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом (стаття 52). Держава піклується про здоров'я людей і гарантує медичну допомогу та послуги. Закон встановлює порядок надання безоплатної медичної допомоги громадянам у державних медичних закладах (стаття 53).

Зазначені конституційно-правові норми більш деталізовані в законах, зокрема щодо функціонування системи інституційного догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами похилого віку: «Про соціальні послуги»¹⁴; «Про основи захисту прав людей з обмеженими можливостями»¹⁵; «Про права пацієнтів і компенсацію за шкоду, заподіяну здоров'ю»¹⁶; «Про заклади охорони здоров'я Литовської Республіки»¹⁷ тощо.

Так, Законом «Про соціальні послуги» визначено, що соціальні послуги спрямовані на запобігання виникненню соціальних проблем, соціальних ризиків для особи (сім'ї), громади і надання допомоги особі (сім'ї), яка, зокрема через вік, інвалідність, повністю позбавлена можливості самостійно піклуватися про своє життя і брати участь у громадському житті.

¹¹ Lietuvos gyventojai (2023 m. leidimas). URL: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2023/salies-gyventojai/gyventuju-skaicius-ir-sudetis>

¹² Statistika apie negalią. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. URL: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/statistika-2/>

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. URL: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>

¹⁴ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas 2006-01-19. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E/asr>

¹⁵ Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas 1991-11-28. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.199156E4E004/asr>

¹⁶ Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas 1996-10-03. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C6E4170DB704/asr>

¹⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas 1996-06-06. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C81BD50A27C6/asr>

Метою надання соціальних послуг є дання допомогти особі (сім'ї) для запобігання або подолання соціальних проблем та/або соціальних ризиків, створення умов для розвитку та/або зміцнення здатності особи (сім'ї) самостійно вирішувати соціальні проблеми, підтримувати соціальні зв'язки із суспільством (стаття 3).

Набувачами соціальних послуг відповідно до Закону «Про соціальні послуги», зокрема, є особи похилого віку – особи, які досягли пенсійного віку, встановленого соціальним страхуванням, і які з віком частково або повністю втратили здатність самостійно обслуговувати себе і брати участь у суспільному житті; а також повнолітні особи з інвалідністю – повнолітні особи, для яких встановлено рівень участі 55 % і менше (рівень участі – комплексна оцінка та визначення можливостей і спроможності дорослої людини повноцінно та ефективно брати участь у житті суспільства¹⁸), і чиї можливості та здібності самостійно піклуватися про своє особисте життя, повноцінно та ефективно брати участь у суспільному житті обмежені.

Соціальні послуги за своїм видом і змістом поділяються на (Рис. 2):

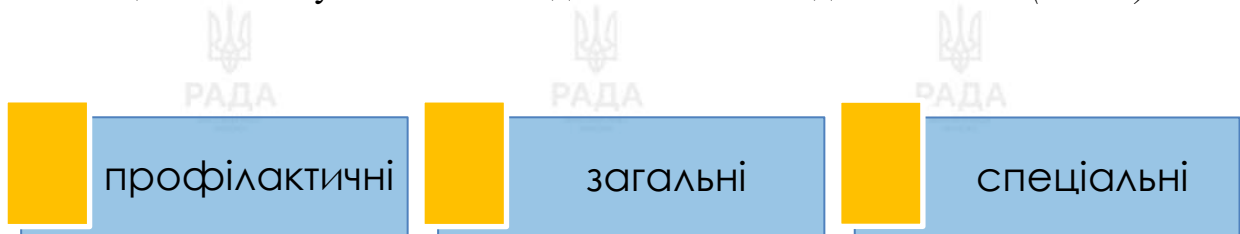

Рис. 2. Види соціальних послуг.

Зміст соціальних послуг (отримувачі; місце надання послуг; тривалість та періодичність; їх склад; категорії спеціалістів, які надають послуги; особливості надання послуг), виконавці соціальних послуг та види закладів соціального обслуговування визначаються каталогом соціальних послуг, який затверджується Міністром соціального захисту та праці (стаття 7).

Соціальний догляд (домашній догляд) є видом спеціальної соціальної послуги, яка надається за місцем проживання отримувача послуг безперервно спеціалістами, для підтримки життєдіяльності та/або розвитку самостійності. Така послуга надається особі, якщо інші види послуг (профілактичні або загальні) є недостатніми. Залежно від тривалості, соціальний догляд поділяється на денний, короткостроковий та довгостроковий (стаття 11).

Управління у сфері надання соціальних послуг включає їх планування, організацію надання, оцінку якості, нагляд за діяльністю надавачів соціальних послуг на державному та муніципальному рівнях.

Управління соціальними послугами здійснюють (Рис. 3):

¹⁸ Там само.

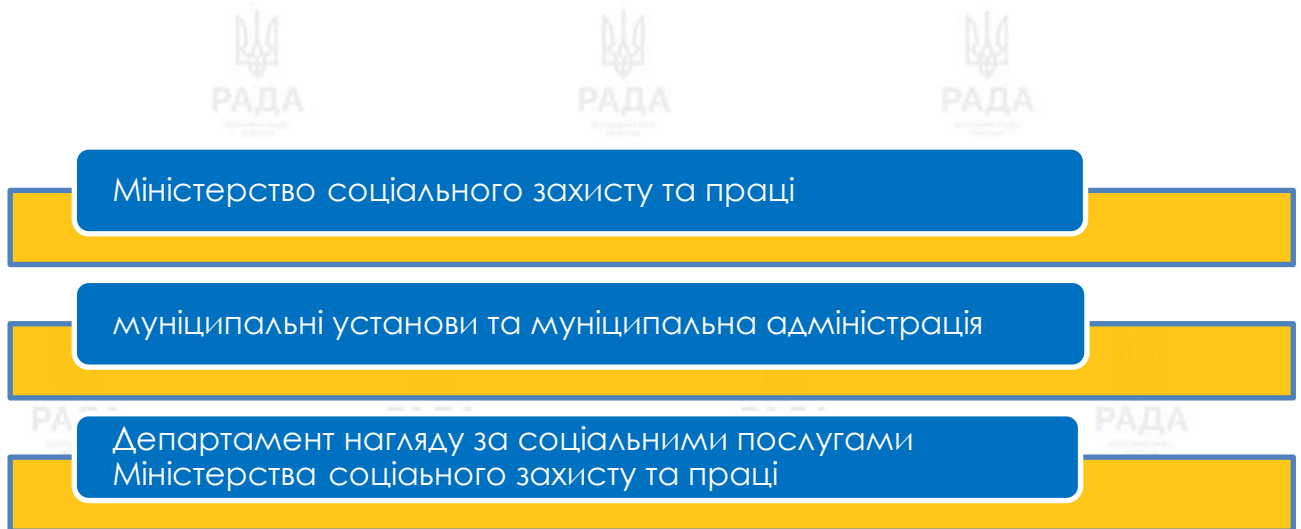

Рис. 3. Органи управління соціальними послугами.

Законом про соціальні послуги визначена компетенція органів управління.

Держстат щорічно проводить статистичне дослідження щодо соціальних послуг, готує та оприлюднює статистичну інформацію на основі переліку статистичних показників, погодженого з Міністерством соціального захисту та праці.

Потреба особи в соціальних послугах визначається індивідуально з урахуванням самостійності особи та можливостей соціальних послуг, які відповідають її інтересам і потребам. Така потреба оцінюється комплексно, виходячи з віку особи, індивідуальних потреб у допомозі, проблем (причин), що впливають на потребу в соціальних послугах, діяльності особи та здатності брати участь у різних видах діяльності, соціального ризику та пов'язаних із цими факторами здібностей і мотивації вирішувати свої соціальні проблеми, здатності сім'ї піклуватися про особу та інших факторів, що впливають на здатність особи піклуватися про власне життя чи брати участь у громадському житті. Особа може бути визначена такою, що потребує одночасно кількох видів соціальних послуг.

Соціальні послуги повнолітній особі з інвалідністю або особі похилого віку надають шляхом створення умов для проживання у власному домі, що дозволяє набувачам послуг підтримувати та зміцнювати соціальні зв'язки з родиною, близькими та суспільством.

Соціальні послуги фінансуються з державного та муніципальних бюджетів, коштів установ соціального обслуговування, структурних фондів Європейського Союзу, іноземних фондів, на основі підтримки (пожертвувань), особистих (сімейних) платежів за соціальні послуги та інших коштів (стаття 41).

Послуги із соціального догляду здійснюються безпосередньо шляхом укладення договору з акредитованим закладом соціального догляду, якщо ці установи або надавачі соціальних послуг обрані отримувачем соціальних послуг

(опікуном, піклувальником), надавачем або іншими законними представниками особи.

Муніципалітет може встановлювати граничний розмір фінансування витрат на соціальні послуги для жителів відповідно до методики фінансування соціальних послуг та розрахунку коштів, затвердженої Урядом.

Державний і муніципальні бюджети повинні передбачати кошти, необхідні для надання соціальних послуг, реалізації програм і проектів соціальних послуг, фінансування інвестицій у розвиток соціальних послуг (будівництво, реконструкція, розвиток людських ресурсів, надання передових та інноваційних соціальних послуг тощо).

Розмір оплати за соціальні послуги визначається з урахуванням виду соціальних послуг, які надаються особі (сім'ї), доходів та майнового стану особи (сім'ї), матеріальних можливостей особи (сім'ї) відповідно до Інструкції про порядок оплати соціальних послуг, затвердженої Урядом, яка визначає оцінку матеріальних можливостей особи (сім'ї), умови оплати соціальних послуг, розрахунок доходів і майнового стану.

Муніципалітети визначають порядок оплати окремих видів соціальних послуг жителями муніципалітету, умови та випадки звільнення від оплати цих послуг, оцінку фінансових можливостей тощо.

Особа, яка бажає отримати соціальну послугу, її опікун, представник зобов'язані надати відомості про доходи і зміни в доходах. Така інформація надається у письмовій формі для визначення доходу набувача послуг або його представника, який враховується при визначенні фінансових можливостей для оплати послуг.

Крім того, Законом «Про основи захисту людей з обмеженими можливостями» конкретизовано питання забезпечення захисту та реалізації прав осіб з обмеженими можливостями нарівні з іншими особами. Законом визначені такі поняття, як:

– персональна допомога – допомога, яка індивідуально надається особистим асистентом людині з інвалідністю для виконання завдань і дій, які особа не може виконувати самостійно через інвалідність, і які необхідні для самостійного життя та функціонування в усіх сферах життя;

– персональний помічник – фізична особа, яка надає особисту допомогу особі з інвалідністю, з якою вона не пов'язана близькими родинними зв'язками (не є батьком (усиновлювачем) чи матір'ю (мачухою), дитиною (усиновленою), бабою, дідом, онуком, братом, сестрою особи з інвалідністю), шлюбом (не є одним із подружжя особи з інвалідністю або особою, з якою проживає та веде спільне господарство особа з інвалідністю), а також не є опікуном чи піклувальником особи з інвалідністю.

Відповідно до Закону встановлено процедуру компенсації витрат особі з інвалідністю на персональну допомогу та строки її надання. Із цією метою визначаються потреби в компенсації витрат отримувача послуги. Можуть бути встановлені такі рівні потреби для компенсації витрат на надання індивідуальної допомоги (Рис. 4):

Рис. 4. Рівні потреби для компенсації витрат.

✓ перший рівень – визначається для особи, у якої внаслідок тривалого та/або незворотного порушення функцій організму виникла інвалідність, у зв'язку з якою особа є повністю залежною, нездатною самостійно орієнтуватися та/або пересуватися;

✓ другий рівень – визначається для особи, у якої виникла інвалідність внаслідок тривалого та/або незворотного порушення функцій організму, внаслідок якого особа має значні труднощі в самостійності, орієнтації та/або пересуванні, у зв'язку з чим вона потребує допомоги та/або догляду іншої особи;

✓ третій рівень – визначається для особи, у якої виникає інвалідність внаслідок тривалого та/або необоротного порушення функцій організму, через що особа має помірні труднощі у самостійності та участі в соціальному житті, через що вона потребує допомоги іншої особи;

✓ четвертий рівень – визначається для особи, у якої виникла інвалідність внаслідок тривалого та/або необоротного порушення функцій організму, внаслідок якого особа має незначні труднощі в самостійності та участі в суспільному житті, у зв'язку з чим вона потребує частково допомоги іншої особи.

Потреба в компенсації витрат на надання індивідуальної допомоги визначається у часовому вимірі – 6, 12, 24 місяці або безстроково, що залежить від прогнозованих змін функцій організму отримувача послуги або коли таких змін не передбачається і порушення функцій організму особи має постійний, незмінний характер.

Особа, яка визнана такою, що потребує компенсації витрат на надання індивідуальної допомоги, має право на її отримання в розмірі, встановленому Законом про адресні компенсації.

Розмір плати за надання персональної допомоги особі з інвалідністю не може перевищувати 20 % вартості такої допомоги і не може бути вищим за розмір отриманої особою з інвалідністю компенсації. Якщо особі з інвалідністю не призначається і не виплачується компенсація витрат на надання

індивідуальної допомоги, розмір плати за надання індивідуальної допомоги визначається у порядку, встановленому Законом про соціальні послуги, і не може перевищувати 20 % витрат на надання персональної допомоги. Особі з інвалідністю, дохід якої є меншим від 2-кратного прожиткового мінімуму для осіб, які мають право на державну соціальну допомогу, персональна допомога надається безоплатно.

Критерії та порядок визначення потреби в компенсації витрат на надання індивідуальної допомоги встановлюються Міністром соціального захисту та праці спільно з Міністром охорони здоров'я. До підготовки критеріїв визначення потреби в компенсації витрат на надання індивідуальної допомоги та формування порядку визначення потреби в компенсації витрат на надання індивідуальної допомоги також залучаються громадські об'єднання.

Рішення про надання, призупинення, поновлення, продовження, припинення персональної допомоги та строк її надання приймається муніципалітетом за поданням соціального працівника, який визначив потребу в персональній допомозі.

Варто зазначити, що особа, яка виявила бажання виконувати функції персонального помічника, до початку надання послуг повинна пройти 40 академічних годин попереднього навчання, якщо така особа не має освіти, встановленої Законом про соціальні послуги, яка дозволяє працювати як соціальний працівник, або не має кваліфікації асистента соціального працівника, фахівця з патронажу чи індивідуального опікуна відповідно до програми професійної підготовки асистента соціального працівника, фахівця з патронажу чи індивідуального догляду. Попереднє навчання здійснюється відповідно до програми підвищення кваліфікації, затвердженої Міністром соціального захисту та праці.

Персональний помічник, який супроводжує особу з інвалідністю до закладів культури (музеїв, галерей тощо), визначних місць, культурно-видовищних чи спортивних заходів, має право безкоштовного відвідання цих місць.

За організацію надання персональної допомоги та забезпечення її якості відповідають муніципальні установи соціального захисту.

Станом на 2020 рік в *Естонії* проживало приблизно 268 тис. осіб похилого віку, тобто тих, хто досяг 65 років. За останні кілька десятиліть кількість людей похилого віку зросла на 28 %, водночас населення держави скоротилося приблизно на 5 %. Особливо стрімко зростає старша вікова група людей похилого віку. Частка людей похилого віку серед населення держави нині досягла 20 % і, за прогнозами, буде продовжувати зростати¹⁹.

Конституція Естонії гарантує право громадян на державну допомогу в разі старості, інвалідності, втрати годувальника та бідності. Зазначається, що під особливою опікою держави та органів місцевого самоврядування перебувають багатодітні сім'ї та люди з інвалідністю²⁰.

¹⁹ Omavalitsused peavad rohkem märkama eakate sotsiaalseid probleeme. URL: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoomavalitsused-peavad-rohkem-markama-eakate-sotsiaalseid-probleeme>

²⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>

Парламентом затверджено Національну довгострокову стратегію розвитку «Естонія 2035»²¹ у 2021 році. У стратегічному документі констатується, що наразі в державі зростає частка людей похилого віку серед населення і кількість людей з обмеженими можливостями. Вказується на необхідність вжиття заходів, спрямованих на покращення доступності життєвого середовища, запровадження нових рішень щодо модернізації системи довгострокового догляду, яка наразі недостатньо враховує зміни чисельності населення та не надає достатньої підтримки нужденним.

Закон про соціальні виплати особам з інвалідністю²² визначає, що інвалідність – це втрата або аномалія анатомічної, фізіологічної чи психічної структури або функції людини, яка в поєднанні з різними бар'єрами, пов'язаними з поведінкою та навколишнім середовищем, перешкоджає участі в житті суспільства нарівні з іншими. У законодавстві відсутнє визначення поняття «особа похилого віку».

Порядок та організація надання соціальної допомоги повнолітнім особам з інвалідністю та особам похилого віку регулюється Законом про соціальне забезпечення²³ (далі – Закон), Законом про Загальну частину Соціального кодексу²⁴, Законом про адміністративну процедуру²⁵ тощо.

Закон встановлює організаційні, економічні та правові основи соціального забезпечення і регулює відносини, що виникають у сфері соціального забезпечення. Відповідно до Закону надання соціальних послуг, соціальних виплат та іншої допомоги організовує орган місцевого самоврядування (міський, сільський) за місцем проживання особи. Встановлено перелік соціальних послуг, які зобов'язані надавати органи місцевого самоврядування, та мінімальні вимоги щодо обов'язку надання такої допомоги.

Відповідно до Закону повнолітні особи з інвалідністю та особи похилого віку, серед іншого, мають право на послуги загального догляду поза домом. Послуга загального догляду, що надається поза домом, – це соціальна послуга, організована органом місцевого самоврядування, метою якої є забезпечення безпечного середовища та життя для повнолітньої особи, яка через стан здоров'я не може самостійно перебувати вдома. Надаючи послугу, постачальник послуг гарантує, що одержувач послуги отримує догляд та інші види підтримки, а також послуги, зазначені в плані догляду.

Законом установлено, що муніципалітет у співпраці з отримувачем та надавачем послуги складає адміністративний договір про надання послуги, в якому визначені заходи, які необхідно вжити для забезпечення безпеки та життєдіяльності особи під час користування послугою з догляду.

Загальний догляд, як правило, фінансується особою та/або членами її сім'ї, які проживають разом з отримувачем послуги, а також муніципалітетами. Із 1 липня 2023 року муніципалітети покривають витрати, пов'язані з доглядом

²¹ Riigi pikaajalise arengustrateegia "Eesti 2035" heakskiitmine. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/315052021012>

²² Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771>

²³ Sotsiaaltoetuste seadus. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005>

²⁴ Sotsiaalseadustiku üldosa seadus. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012023016>

²⁵ Haldusmenetluse seadus. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023031>

за особою з інвалідністю або особою похилого віку (заробітна плата доглядачів та помічників доглядачів, державні мита, витрати на їх робочий одяг та засоби індивідуального захисту, перевірки здоров'я, щеплення, навчання та нагляд тощо), на основі встановлених максимальних розцінок²⁶.

Послуги загального доступу повнолітнім особам з інвалідністю та особам похилого віку надають заклади соціального забезпечення. Такі заклади утворюються муніципалітетами або є приватними надавачами послуг. Міністерством соціального захисту затверджено вимоги щодо надання послуг цілодобового загального догляду поза домом²⁷. Актом встановлено вимоги до змісту послуг цілодобового загального догляду, що надаються поза домом, зокрема заходи, необхідні для досягнення мети послуги, та вимоги до кількості працівників, які безпосередньо надають такі послуги. Передбачено, що надавач послуги денного догляду поза домом забезпечує одержувачу послуги з догляду, а також інші види послуг із підтримки та подолання труднощів.

Діяльність із догляду поділяється на: діяльність з особистого догляду; діяльність, пов'язану зі станом здоров'я; діяльність, пов'язану з підтримкою фізичної, психічної та соціальної активності. Послуги загального догляду поза домом надаються будинками для осіб похилого віку, реабілітаційними соціальними центрами та лікарнями для людей похилого віку.

Контроль та нагляд за якістю соціальних послуг та іншої допомоги, що надається муніципалітетами, здійснює Рада соціального страхування – державний орган, який функціонує при Міністерстві соціального захисту²⁸.

Зауважимо, що наразі пріоритетом державної політики у сфері надання соціальної допомоги повнолітнім особам з інвалідністю та особам похилого віку є забезпечення організації послуг догляду вдома. Організація інституційного догляду необхідна лише в тих випадках, коли проживання вдома неможливе²⁹.

У цьому контексті зазначимо, що законодавством передбачено низку альтернативних послуг догляду вдома для вказаних категорій осіб. Наприклад, компенсація витрат на адаптацію житлового простору для людей з обмеженими можливостями (забезпечення безпечного перебування в місці проживання та можливість входити та виходити безпечно й самотійно або з мінімальною допомогою); догляд вдома (підтримка в повсякденній діяльності та домашніх справах для сприяння незалежному і безпечному життю вдома); тривожна кнопка (пристрій встановлюється в будинку самотньої особи похилого віку або дорослої особи з особливими потребами); спеціальні послуги догляду (послуги підтримки людей з особливими потребами, послуги з підтримки проживання в громаді, а також цілодобовий спеціальний догляд у житловому просторі, запропонованому постачальником послуг)³⁰ тощо.

²⁶ Hooldereform ja pikaajaline hooldus. URL: <https://www.sm.ee/hooldereform-ja-pikaajaline-hooldus>

²⁷ Nõuded väljaspool kodu osutatavale ööpäevaringsele üldhooldusteenusele. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122062023011>

²⁸ Sotsiaalkindlustusamet. URL: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/>

²⁹ Pikaajaline hooldus ja hooldereform on mõeldud inimestele. URL: <https://www.sm.ee/hooldereform>

³⁰ Social services for people with special needs. URL: <https://www.tallinn.ee/en/social-services-people-special-needs>

Конституція *Польщі* покладає на державу обов'язок щодо забезпечення особливої медичної допомоги дітям, вагітним жінкам, інвалідам і особам похилого віку (стаття 68 Конституції)³¹.

На виконання положень Конституції і з метою забезпечення належного моніторингу й надання інформації про становище людей похилого віку, визначення суб'єктів, які беруть участь у виконанні цього завдання, та джерел його фінансування прийнято Закон про людей похилого віку³². Відповідно до Закону моніторинг становища осіб похилого віку здійснюється органами державного управління, державними організаційними підрозділами та іншими організаціями, які беруть участь у формуванні державної політики щодо підтримки громадян похилого віку. Закон містить визначення поняття «особа похилого віку», якою вважається особа, якій виповнилося 60 років.

У положеннях Закону про професійну і соціальну реабілітацію та зайнятість інвалідів надано визначення терміна інвалідність³³. Установлено, що інвалідність – це постійна або періодична нездатність виконувати соціальні функції внаслідок постійного або тривалого порушення функцій організму, що, зокрема, призводить до втрати працездатності.

Правовідносини у сфері надання соціальних послуг повнолітнім особам з інвалідністю та особам похилого віку регулюються законами: «Про соціальну допомогу»³⁴, «Про надання соціальних послуг центром соціальних служб»³⁵, а також низкою нормативно-правових актів.

Закон про соціальну допомогу (далі – Закон) визначає завдання у сфері соціальної допомоги, види соціальної допомоги, принципи і порядок їх надання, організацію соціального забезпечення, принципи і порядок проведення перевірок у сфері соціальної допомоги. Встановлено, що соціальна допомога організовується органами державної влади та місцевого самоврядування, які співпрацюють на партнерських засадах із громадськими об'єднаннями та неурядовими організаціями, Католицькою Церквою, іншими церквами, релігійними об'єднаннями, фізичними та юридичними особами.

Законом передбачено один із видів соціальних послуг – постійний догляд за особами, які його потребують.

Так, розділами 2, 3 Закону врегульовано питання функціонування будинків соціального захисту для повнолітніх осіб з інвалідністю та осіб похилого віку. Особа, яка у зв'язку з віком, хворобою чи інвалідністю потребує цілодобового догляду, не може самостійно функціонувати в побуті та не може отримати необхідну допомогу у вигляді послуг із догляду, має право на влаштування в будинок соціального захисту. Особа, яка потребує такої форми підтримки,

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/konstytucja>

³² USTAWA z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/osoby-starsze-18233404>

³³ Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. URL: https://lexlege.pl/ustawa-o-rehabilitacji-zawodowej-i-spoecznej-oraz-zatrudnianiu-osob-niepelnosprawnych/#google_vignette

³⁴ USTAWA o pomocy społecznej. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/pomoc-spoeczna-17087802>

³⁵ USTAWA z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/realizowanie-uslug-spoecznych-przez-centrum-uslug-spoecznych-18894412>

направляється до будинку соціального захисту відповідного типу, розташованого якомога ближче до місця проживання особи, після отримання згоди цієї особи або її законного представника на розміщення в будинку соціального захисту.

Будинок соціального захисту забезпечує проживання, догляд, підтримку та надання освітніх послуг на рівні відповідного стандарту в обсязі та формі, що впливають з індивідуальних потреб осіб, які там перебувають. Організація будинку соціального захисту, обсяг і рівень послуг, що надаються будинком, враховують, зокрема, свободу, недоторканність приватного життя, гідність і почуття безпеки мешканців будинку, а також ступінь їхньої фізичного та психічного стану. Будинок соціального захисту також може надавати послуги з догляду та спеціалізованого догляду за людьми, які там не проживають.

Будинки соціального захисту, залежно від того, для кого вони призначені, поділяються на такі типи для (Рис. 5):

Рис. 5.

В одному приміщенні може розташовуватися будинок соціального захисту для: громадян похилого віку і осіб із хронічними соматичними захворюваннями; осіб із хронічними соматичними захворюваннями і повнолітніх осіб з інвалідністю; громадян похилого віку і осіб із фізіологічними порушеннями; дорослих, дітей і підлітків із вадами розумового розвитку.

Законом встановлено, що рішення про направлення до будинку соціального захисту та рішення про встановлення плати за перебування у будинку соціального захисту видається органом місцевого самоврядування у день направлення особи до такого будинку. Передбачено, що в разі

неможливості влаштування особи до будинку соціального захисту у зв'язку з відсутністю вільних місць, особі повідомляється про постановку на чергу та очікуваний термін для влаштування до будинку соціального захисту.

Законом врегульовано підприємницьку діяльність закладу, що здійснює цілодобовий догляд за інвалідами, хронічними хворими або особами похилого віку. Встановлено, що підприємницьку діяльність в означеній сфері після отримання відповідного дозволу мають право здійснювати: установи місцевого самоврядування; Католицька Церква, інші церкви, релігійні та громадські об'єднання, фонди й асоціації; інші юридичні та фізичні особи.

За перебування в будинку соціального захисту стягується плата в розмірі середньомісячного прожиткового мінімуму. Особа, яка перебуває в будинку соціального захисту, оплачує своє перебування у розмірі не більше 70 % від свого щомісячного доходу. Різницю, у першу чергу, покриває родина. Залежно від типу закладу, стандарту та розташування – вартість проживання коливається від 2500 до 3900 злотих. Якщо особа не має власного доходу, така особа не здійснює оплату за послуги з догляду, які надає будинок соціального захисту. У такому випадку оплату здійснює орган місцевого самоврядування. Зауважимо, що в приватному закладі ціна за відповідні послуги може коливатися від 4000 злотих за одномісну кімнату до 15000 злотих, все залежить від стандартів, які пропонує заклад³⁶.

Розпорядженням Міністра праці та соціальної політики про будинки соціального захисту³⁷ визначено: порядок функціонування окремих типів будинків соціального захисту населення та відповідний стандарт основних послуг, що надаються будинками; зразок заяви про отримання дозволу на управління будинком; порядок направлення та прийому осіб, які звертаються з проханням про госпіталізацію, до будинку соціального захисту. Встановлено, що будинок соціального захисту відповідно до свого типу функціонує таким чином, щоб забезпечити належний спектр послуг, що відповідає стандартам, визначеним для цього типу будинку, виходячи з індивідуальних потреб набувачів послуг.

Законодавство про соціальну допомогу встановлює альтернативні способи підтримки для повнолітніх осіб з інвалідністю та осіб похилого віку. Наприклад, у разі відсутності можливості надання послуг із догляду за місцем проживання, особа, яка за віком або інвалідністю потребує допомоги інших осіб, може скористатися послугами з догляду та проживання у сімейному будинку-інтернаті. Сімейний будинок-інтернат – це форма догляду та проживання, яка цілодобово забезпечується фізичною особою не менш як трьом і не більш як восьми особам, які спільно проживають і потребують такої форми утримання за віком або інвалідністю.

³⁶ Kto i ile płaci za pobyt w domu opieki społecznej? Dlaczego opłata nie zależy od zamożności a tylko od bieżącego dochodu? URL: https://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoleczna/niepelnosprawni/6700890,kto-i-ile-placi-za-pobyt-w-domu-opieki-spolecznej-dlaczego-oplata-nie-zalezy-od-zamoznosci-a-tylko-od-biezacego-dochodu.html#google_vignette

³⁷ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie domów pomocy społecznej. URL: https://lex.lego.pl/rozporzadzenie-ministra-pracy-i-polityki-spolecznej-w-sprawie-domow-pomocy-spolecznej/#google_vignette

Установлено, що будинок сімейного догляду функціонує на підставі договору, укладеного фізичною особою з органом місцевого самоврядування, на території якого знаходиться будинок сімейного догляду. Розпорядженням Міністра сім'ї, праці та соціальної політики про будинки сімейного догляду визначено стандарти, вид і обсяг послуг із проживання та догляду, які надає будинок сімейного догляду, а також умови управління, оплати та нагляду за будинками сімейного догляду³⁸.

Одним із видів підтримки для осіб похилого віку відповідно до Закону про соціальну допомогу³⁹ є послуга сусідства. Такою послугою має право скористатися одинока особа, яка через вік, хворобу чи з інших причин потребує допомоги інших осіб і позбавлена її. Наразі в державі реалізується програма «Корпус підтримки старших»⁴⁰, метою якої є надання фінансової підтримки муніципалітетам в організації послуг із догляду, які надаються у формі місцевих послуг для людей віком від 60 років. Послуги сусідів, які надаються в рамках програми, включають допомогу в задоволенні основних життєвих потреб, елементарній гігієні і не вимагають спеціальних знань і компетенцій. Програма реалізується з 1 січня 2025 року до 31 грудня 2025 року. Муніципалітети, які приєднуються до програми, отримують фінансову підтримку, що покриває до 80 % очікуваних загальних витрат на реалізацію проєкту.

Цікавою є практика видання загальнодержавного Путівника про будинки соціального захисту для осіб похилого віку. Перший випуск «Будинки престарілих і санаторії» опубліковано у 2002 році. Путівник був започаткований для осіб, які шукають будинки престарілих, із метою популяризації і доступності закладів соціального захисту для відповідних категорій осіб (вийшло 22 номери щорічника)⁴¹.

Досвід Великої Британії.

У ***Великій Британії*** повнолітні особи з інвалідністю та люди похилого віку наділені низкою прав щодо захисту їх добробуту, гідності та незалежності. Ці права охоплюють, зокрема, сферу охорони здоров'я, питання доступності житла, соціального обслуговування, фінансової підтримки та захист від дискримінації за віком або інвалідністю.

Відповідно до Закону про рівність⁴² особа має інвалідність, якщо така особа має фізичні або психічні порушення, що суттєво та довгостроково негативно впливають на її здатність здійснювати звичайну повсякденну діяльність. У законодавстві відсутнє визначення поняття «особа похилого віку», натомість використовується словосполучення «дорослі особи».

³⁸ Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie rodzinnych domów pomocy. URL: https://lexlege.pl/rozporzadzenie-ministra-rodziny-pracy-i-polityki-spolecznej-w-sprawie-rodzinnych-domow-pomocy/#google_vignette

³⁹ USTAWA o pomocy społecznej. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/pomoc-spoleczna-17087802>

⁴⁰ Program Korpus Wsparcia Seniorów na 2025 rok. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/program-korpus-wsparcia-seniorow-na-2025-rok>

⁴¹ Informator Ogólnopolski Domy Opieki i Sanatoria. URL: <https://domyopieki.pl/informator.html>

⁴² Equality Act 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>

Законом про національну службу охорони здоров'я та громадську допомогу⁴³ соціальна допомога визначається як надання послуг з особистого догляду, захисту або соціальної підтримки дітям чи дорослим, які її потребують або перебувають у групі ризику, або дорослим із потребами, зумовленими хворобою, інвалідністю, похилим віком або бідністю. Закон покладає на Національну службу охорони здоров'я (NHS) низку повноважень щодо створення умов для належного забезпечення права на соціальну підтримку повнолітніх осіб з інвалідністю та осіб похилого віку.

Із метою удосконалення системи соціального догляду за дорослими особами прийнято низку національних законів, зокрема прийнято Закон про піклування (Англія)⁴⁴, Закон про соціальні послуги та благополуччя (Уельс)⁴⁵ тощо.

Так, Законом про піклування (Англія) визначено основні засади соціального догляду за дорослими, який здійснюється із забезпеченням індивідуального догляду і захисту від жорстокого поводження чи нехтування. Законом покладено на місцеву владу загальний обов'язок щодо сприяння благополуччю дорослої особи. Також встановлено обов'язок органів Національної служби охорони здоров'я (NHS Англії, груп із надання клінічних послуг, трастів NHS та фондів NHS) стосовно співпраці з місцевою владою у виконанні функцій, покладених на них Законом про охорону здоров'я та медичну допомогу⁴⁶.

Відповідно до законодавства соціальний догляд за дорослими охоплює широкий спектр заходів, які допомагають людям похилого віку або людям з обмеженими можливостями жити незалежно, залишатися здоровими та бути в безпеці. Такий догляд може здійснюватися у формі «особистого догляду» (допомога у повсякденних справах) зі значною підтримкою, що дає можливість дорослим людям залишатися активними та брати участь у житті своїх громад. Соціальний догляд включає такі послуги: супровід людей у власних домівках (догляд на дому); супровід у денних центрах; догляд у будинках інтернатного типу та будинках престарілих; послуги відновлення; забезпечення допоміжними засобами та пристосуваннями для житла людей; надання інформації та консультацій тощо⁴⁷.

Наразі державна політика Великої Британії щодо повнолітніх осіб з інвалідністю та людей похилого віку орієнтована на створення належних умов для їх проживання в домашніх умовах. Такий підхід реалізується шляхом надання нестационарних форм і видів соціального обслуговування.

На місцевому рівні функціонує низка інституцій, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг повнолітнім особам з інвалідністю та людям похилого віку, зокрема: відділи соціальної служби місцевих органів влади Англії та Уельсу; відділи соціальної роботи в Шотландії і департаменти

⁴³ National Health Service and Community Care Act 1990. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/19/contents>

⁴⁴ Care Act 2014. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/23/contents>

⁴⁵ Social Services and Well-being (Wales) Act 2014. URL: <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2014/4/contents>

⁴⁶ Health and Care Act 2022. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/31/contents>

⁴⁷ Key facts and figures about adult social care. URL: <https://www.kingsfund.org.uk/insight-and-analysis/data-and-charts/key-facts-figures-adult-social-care>

соціальної служби в Північній Ірландії. Місцеві органи влади відповідають за оцінку потреб осіб і за фінансування догляду за ними у разі, якщо такі особи мають на це право⁴⁸.

Зауважимо, що більшість соціальних послуг надаються незалежними постачальниками послуг із догляду вдома або в інтернатних закладах. Такі постачальники переважно є комерційними компаніями⁴⁹. Також згаданий спектр послуг можуть надавати волонтерські організації.

Відповідно до Закону про стандарти догляду 2000 року⁵⁰ до будинків для людей похилого віку відносяться заклади, що надають житло разом із доглядом або особистим доглядом для таких категорій осіб, які: хворіють або хворіли; мають або мали психічні розлади; мають інвалідність або є немічними; є або були залежними від алкоголю або наркотиків.

Будинки для людей похилого віку поділяються на два типи – інтернатні будинки й будинки для людей похилого віку. Будинки інтернатного типу пропонують екстрений, короткостроковий, довгостроковий догляд і паліативну допомогу особам похилого віку та молодим особам, які залишаються в стаціонарних умовах. Така послуга надається особам похилого віку та особам віком 18–65 років із фізичними вадами, проблемами психічного здоров'я, алкогольною/наркотичною залежністю тощо. Будинки-інтернати призначені для осіб, які не потребують цілодобового догляду, але не можуть задовольняти свої щоденні потреби самостійно⁵¹.

Будинки для людей похилого віку надають аналогічний спектр послуг, що й будинки-інтернати, але із залученням 24-годинного медичного догляду, що забезпечується кваліфікованим медичним персоналом. У таких закладах перебувають особи, які відчувають значні труднощі в повсякденному житті. Також можуть перебувати особи, які потребують інтенсивної реабілітації, особи з обмеженими фізичними можливостями або особи з іншими тривалими захворюваннями.

У Великій Британії налічується близько 16566 будинків для людей похилого віку (інформація станом на 31 січня 2025 року) (Рис. 6)⁵².

⁴⁸ Moving to a new home: housing options for older people or people with disabilities. URL: <https://www.nhs.uk/conditions/social-care-and-support-guide/care-services-equipment-and-care-homes/moving-to-a-new-home-housing-options/>

⁴⁹ National homecare providers. URL: <https://www.nhs.uk/conditions/social-care-and-support-guide/care-services-equipment-and-care-homes/national-homecare-providers/>

⁵⁰ Care Standards Act 2000. URL: <https://education-uk.org/documents/acts/2000-care-standards-act.html>

⁵¹ Care homes. URL: <https://www.nhs.uk/conditions/social-care-and-support-guide/care-services-equipment-and-care-homes/care-homes/>

⁵² Care home facts & stats | Settings, population & workforce. URL: <https://www.carehome.co.uk/advice/care-home-stats-number-of-settings-population-workforce>

	Великобританія	Англія	Уельс	Шотландія	Північна Ірландія
Всього	16 566	14 082	999	973	423
Будинки інтернатного типу	11 525	10 061	759	464	182
Будинки престарілих	5,041	4,021	240	509	241

Рис. 6.

Окрім того, представлений широкий спектр альтернативних заходів із догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та людьми похилого віку, зокрема, житло з додатковим доглядом (проживання з підтримкою). Особи, яким надається така послуга, можуть проживати в автономній квартирі та отримувати персональний догляд, якщо це необхідно⁵³.

У спеціальних поселеннях (селах для пенсіонерів) проживають особи похилого віку, які не потребують догляду, але не хочуть жити самі. Такі поселення можуть бути представлені як групи будинків, квартир або одноповерхових будівель із верандою, де мешканці можуть жити незалежно, водночас їм надаються різного роду зручності. На території поселення постійно проживає компетентний доглядач, який у разі необхідності надає термінову допомогу⁵⁴.

Послуга з догляду вдома надається повнолітнім особам з інвалідністю, особам похилого віку та тяжко хворим. Працівники, які надають послуги з догляду вдома, мають належну кваліфікацію і пройшли відповідну перевірку DBS (Disclosure and Barring Service). Наразі послуга з догляду вдома має декілька видів, зокрема: особистий догляд, догляд із компаньйоном, догляд за особами з деменцією, постійний догляд (доглядач постійно проживає в будинку особи, якій надається відповідна послуга), сестринський догляд тощо⁵⁵.

Висновки.

Захист прав осіб похилого віку та осіб з обмеженими можливостями в різних сферах правовідносин регулюється низкою міжнародних актів, зокрема актами Європейського Союзу.

У державах-членах ЄС права зазначених осіб гарантуються конституцією і визначені спеціальними законами (Литва, Латвія, Естонія, Польща). У Великій

⁵³ Types of care homes. URL: <https://www.carehome.co.uk/advice/types-of-care-home>

⁵⁴ What are retirement villages and are they right for you? URL: <https://www.carehome.co.uk/advice/what-are-retirement-villages-and-are-they-right-for-you>

⁵⁵ Types of home care services & visits. URL: <https://www.homecare.co.uk/advice/types-of-homecare#h-personal-care>

Британії правовідносини в цій сфері врегульовані законами адміністративних одиниць (історичних провінцій).

Варто зазначити, що прослідковується загальна тенденція «старіння населення Європи» – збільшення щороку чисельності осіб похилого віку, а також повнолітніх осіб з інвалідністю, що обумовлює і збільшення осіб, які потребують, зокрема, домашнього догляду (Литва, Латвія, Естонія, Польща, Велика Британія).

У державах, як правило, спеціальними законами, прийнятими з метою посилення захисту прав, зокрема осіб похилого віку та осіб з обмеженими можливостями, запроваджена система інституційного догляду, визначені завдання у цій сфері, види послуг, принципи й порядок їх надання, порядок здійснення контролю у сфері соціальної допомоги, виокремлені суб'єкти надання послуг і їх отримувачі, детально регламентовані всі процедури, пов'язані з наданням соціальних послуг різного виду, тощо.

Варто звернути увагу на питання фінансування надання послуг із догляду. Такі послуги є платними для їх отримувача у випадках, коли особа, якій надається послуга, має достатній дохід, або відповідний дохід мають рідні чи представник набувача послуг. Уповноважені органи (муніципалітети або муніципальні установи соціального захисту) ретельно перевіряють платоспроможність потенційного набувача послуги по догляду або його представника (родичів, які проживають спільно, опікунів, представників тощо) і визначають відсоток грошових коштів, який сплачується набувачем послуг або уповноваженою особою набувача. Якщо потенційний набувач послуги не має доходу або його дохід відповідає прожитковому мінімуму, така особа отримує послугу безкоштовно. Фінансування надання послуги в такому випадку здійснюється за рахунок державного та муніципальних бюджетів

Більшість соціальних послуг надаються незалежними постачальниками послуг із догляду вдома або в інтернатних закладах. Такі постачальники переважно є комерційними компаніями. Також згаданий спектр послуг можуть надавати волонтерські організації.

**Дослідницька служба
Верховної Ради України**

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*